

цивілізацію. Підкреслюється, що століттями формовані толерантність, гуманізм, система цінностей мультикультурального характеру стали способом життя азербайджанців, і цим вони завжди відрізнялися від інших народів. Також автор, підкреслюючи історично гуманний характер народу Азербайджану, зазначає, що він завжди шанобливо ставився до всіх етнічних груп незалежно від їхньої мови, віросповідання, національності, раси, надаючи всебічну підтримку для збереження своїх духовних цінностей і традицій.

Ключові слова: національно-моральні цінності, мова, релігія, людська ідеологія, ідентичність, національні свята, толерантність, гуманізм, мультикультуралізм.

УДК 378.37.06

Дольнікова Л. В.

ЯВИЩЕ ПЕДАГОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Педагогічне насильство стосовно тих, хто навчається, є серйозною перешкодою в реалізації цільового та змістового компонентів педагогічного процесу, а будь-які прояви педагогічного насильства стають серйозною причиною психічно-емоційних розладів тих, хто страждає від цього явища. У статті розглядається проблема педагогічного насильства у закладах вищої освіти, наведено короткий огляд літературних джерел, акцентовано увагу на актуальності проблеми для студентів перших курсів, наведено обґрунтування прояву педагогічного насильства у формі психологічного насильства, проаналізовано результати проведеного анкетування студентів закладів вищої освіти, узагальнено прийоми прояву педагогічного насильства у закладах вищої освіти, наведено авторське визначення педагогічного насильства у закладах вищої освіти, виокремлені рекомендації щодо профілактики і недопустимості проявів педагогічного насильства.

Ключові слова: педагогічне насильство, психологічне насильство, педагогічне середовище, форми педагогічного насильства, прийоми психологічного насильства, заклад вищої освіти.

Реформування сучасної української школи, що орієнтоване на гармонійну суб'єкт-суб'єкту взаємодію учасників педагогічного процесу, теоретично виключає наявність такого явища, як педагогічне насильство, проте практика і результати досліджень, повідомлення у засобах масової інформації свідчать про протилежне. Здавалось би, що в період акцентування роботи закладів освіти на особистість дитини, широкого запровадження особистісно-центрованого навчання як прогресивної інноваційної педагогічної технології, цього явища ми не маємо зустрічати, але прояви цього явища дедалі частіше трапляються в закладах освіти. Існування педагогічного насильства стосовно тих, хто навчається, – це серйозна перешкода в реалізації цільового та змістового компонентів педагогічного процесу.

к підтверджують теоретичні дослідження низки вчених, будь-які прояви педагогічного насильства стають серйозною причиною психічно-емоційних розладів тих, хто страждає від цього явища. У сучасному закладі освіти є суперечності між вимогами нормативно-правових актів та реальним проявом цього явища. Розв'язання цих суперечностей потребує ретельного детального вивчення цього явища, що зумовило вибір теми нашого дослідження.

Прояв педагогічного насильства як соціально-психологічну проблему вивчали багато вчених, проте аналіз педагогічного насильства в закладах освіти проводився на рівні статистичного констатування здебільшого в методичних матеріалах структур управління освітніми закладами. Цікавими в цьому напрямі є дослідження таких учених, як: Л. Войтова, Т. Веретенко, Т. Гончарова, Т. Журавель, І. Зверева, О. Коломієць, А. Стромило, І. Харламова та ін., які в своїх роботах розглядають проблему педагогічного насильства з точки зору соціально-психологічних чинників, наголошують на насильстві над дітьми в сім'ї. Аналіз прояву педагогічного насильства в закладах середньої освіти підготовлено Всеукраїнською громадською організацією “Жіночий консорціум України” у рамках проекту “Попередження насильства в школі”, який здійснюється за фінансової та експертної підтримки шведської громадської організації “Save the Children Sweden” та в партнерстві з Інститутом інноваційних технологій та змісту освіти Міністерства освіти і науки України авторським колективом: Є. Дубровська, М. Ясеновська, М. Алексєнко, О. Грачова [8]. У результатах цього дослідження обґрунтовано проблеми, подано визначення педагогічного насильства, наведено форми педагогічного насильства, проаналізовано методи і форми допомоги, що надається дітям, які потерпіли від цього явища, розроблені вагомні рекомендації щодо попередження педагогічного насильства в закладах середньої освіти. Проведений аналіз літературних джерел засвідчує, що тема не є новою, проте саме явище стало проявлятися у дещо інших, осучаснених формах і у різних закладах освіти. Це підтверджує необхідність вивчення проблеми педагогічного насильства на сучасному етапі розвитку відносин суб'єктів навчання в усіх навчальних закладах і закладах вищої освіти зокрема, а також розробку основ профілактичних і реабілітаційних програмних заходів, які б суттєво зменшили ймовірність прояву педагогічного насильства і важких наслідків, які це явище передбачає.

Мета статті – виявлення причин і форм прояву педагогічного насильства у закладах вищої освіти, його наслідків та попередження.

Класична і сучасна педагогіка, методологічні концепції побудови сучасної школи підтверджують, що формування гармонійно розвиненої особистості можливе лише за гуманного ставлення до дитини з боку всіх соціальних інституцій: сім'ї, школи, громадськості, зовнішнього соціального оточення впродовж її життя. Серйозною перешкодою в цьому є насильство стосовно дітей. І дуже часто, коли дитина росте в гармонійній люблячій сім'ї, вона ніколи не зустрічається з насильством, то будь-які прояви його (навіть незначні) в інших соціальних інституціях вона сприймає болісно, це може бути причиною її психічно-емоційних розладів, небажання навчатись тощо. Це значною мірою стосується і студентів вишів, які потрапляють у зовсім нове для себе середовище з новими формами організації навчального процесу, новими стосунками між суб'єктами навчання. Аналіз літературних джерел у цьому напрямі вказує, що натепер це дуже важлива проблема, яка потребує вивчення, аналізу її причин і наслідків, а також пошуку шляхів недопустимості цього явища. Законодавчо діти в Україні захищені від прояву насильства. Це закладено в Конституції України (статті 3, 21–24, 27–29, 32, 51, 52), Законі України “Про охорону дитинства”, в ч. 3 ст. 289 Цивільного кодексу України, в ст. 150, ч. 6 ст. 159 Сімейного кодексу України, Законі України “Про попередження насильства в сім'ї” та ін. Останнім часом Міністерство освіти і науки України розробило низку законодавчих документів, які стосуються виявлення, попередження і надання допомоги студентам, які страждають від насильства у сім'ї. Проте, як показують дослідження вчених, насильство стосовно дітей зараз має часте повторення. В літературі є багато підходів до визначення і трактування насильства, що безпосередньо стосуються насильства як соціальної проблеми і найбільше аналізуються з позицій насильства в сім'ї. Так, Л. Мельник розглядає насильство “...як реальну дію або погрозу навмисного фізичного, сексуального, психологічного або економічного впливу, змушення з боку однієї особи щодо іншої з метою контролю, залякування, навіювання почуття страху” [6, с. 136]. Під час аналізу проблеми вчені зазначають, що людина може гостро реагувати на ті речі, які насправді не становлять для неї жодної психологічної загрози, або, навпаки, не відчуває, що нею маніпулюють, деструктивно впливають на психіку тощо. Дуже часто студенти-першокурсники, які проходять адаптаційний період до нових умов навчання і життя, скаржаться батькам, що вони не зможуть навчатись, бо дуже високі вимоги викладачів і вони не вірять у власні сили вже після проведення перших контрольних заходів, у них занижується самооцінка, знижується мотивація і часто звучить фраза “Я боюсь”. Поглянемо на цю проблему з позицій студента, який у своєму попередньому навчальному досвіді і в сім'ї не стикався з проявами психологічного тиску, для розпізнавання психологічного насильства, деструктивних психологічних впливів не має сформованих природних схильностей. Науковці [2; 5] виділяють 5 основних форм психологічного насильства: *ігнорування психоемоційних потреб студента; відторгнення*, що проявляється у публічному приниженні студента, висуванні до нього надмірних вимог, публічній демонстрації негативних якостей студента, формуванні почуття сорому, жорсткій критиці; *погрози; ізоляція, розбещення*, що призводить до проявів девіантної поведінки [4].

Маємо підстави на основі власних спостережень і досвіду зауважити, що педагогічне середовище часто має конфліктний характер і в його арсеналі є великий перелік прийомів, які для багатьох педагогів становлять своєрідне мистецтво і те, що називають їхнім стилем. З власного досвіду і за результатами аналізу налагодження педагогічної взаємодії між суб'єктами навчального процесу у закладі вищої освіти можемо зазначити, що близько 34 % педагогів використовують такі прийоми психологічного насильства над студентами:

ПОГРОЗИ: “у мене ніхто не здасть іспит, якщо буде мати хоча б один пропуск”; “тільки спробуйте десь пожалітись...”, “якщо ще хоч один раз ви...” тощо.

НЕГАТИВНІ УЗАГАЛЬНЕННЯ: “скільки можна...”; “ви вже догралися і кінцевий результат мені відомий...”; “вічно ви висуваєтесь зі своїми дурними запитаннями...” тощо.

ІРОНІЯ У ВИЗНАЧЕННІ Й АНАЛІЗІ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ: “ваші результати вражають навіть найпримітивнішого школяра”; “ніколи не думав, що можна писати таку дурню...” тощо.

ПЕРЕРИВАННЯ СТУДЕНТА ПІД ЧАС ВІДПОВІДІ: “досить говорити нісенітниця”; “сідайте, ви не маєте поняття про що говорите...”.

ЗВИНУВАЧЕННЯ І НАТЯЖИ: “а вам не здається...”; “чи не час вам вже почати думати...” тощо.

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ У ФОРМІ СВАРКИ (розмова ведеться у формі сварки, підвищеним зневажливим тоном): “ти диви, що захотів...”; “ще чого”; “як би не так...” тощо.

АВТОРИТАРНЕ ЗВЕРХНЄ СПІЛКУВАННЯ: педагог демонструє свою зверхність, власні переваги, вказує на слабкі місця студента в іронічній, принизливій формі.

Всі ці прояви, на нашу думку, є педагогічним насильством, що має деструктивний психологічний вплив з елементами агресії. Воно не усвідомлюється педагогами, а вважається ними елементом нормальної, припустимої педагогічної техніки. До показників психологічного насильства відносяться і принизливі фрази стосовно всіх студентів, цілого покоління, навіювання, страху, комплексу меншовартості, коли на першій лекції професор заявляє, що ви покоління аутистів і нічого не розумієте тощо.

Ми пропонуємо визначити педагогічне насильство у закладі вищої освіти: як будь-які дії фізичного, психологічного, економічного характеру щодо суб'єкта навчання в процесі педагогічної взаємодії, які наносять шкоду його фізичному або психічному здоров'ю. Відповідно до цього науковці виділяють чотири види

насильства: фізичне, психологічне, сексуальне та економічне. Педагогічне насильство, на нашу думку, може проявлятися у всіх чотирьох видах. І якщо фізичне, сексуальне й економічне насильство не має масового характеру, а проявляється поодиноким у діяльності закладів вищої освіти, то психологічне насильство отримує дедалі більшого поширення в закладах середньої та вищої освіти, має дуже негативні наслідки, що і було предметом нашого дослідження.

Нами проведено опитування 370 студентів закладів вищої освіти різних курсів навчання: 1-ий курс – 168 респондентів; 2-ий курс – 84 респонденти; 3-ій курс – 64 респонденти; 4-ий курс – 54 респонденти.

У розробленій нами анкеті ми запропонували респондентам вісім запитань закритого і відкритого типу, які стосуються проблеми прояву педагогічного насильства з боку учасників педагогічного процесу в закладах середньої та в вищій освіти. Це такі запитання: *Чи із задоволенням Ви йдете на всі заняття, які є за розкладом? Чи відчуваєте Ви страх перед заняттями? Чи відчували Ви приниження з боку викладача? Чи потрапляли Ви в економічне насильство до викладача? Чи вважаєте Ви дії педагогічного персоналу, задекларовані в запитаннях 1–4, педагогічним насильством? Що, на Вашу думку, є педагогічним насильством? Висловіть у довільній формі, які прояви педагогічного насильства Ви відчували протягом свого попереднього і теперішнього навчального досвіду: у школі, в університеті. До кого б Ви звернулись за допомогою, якщо б Ви або Ваші одногрупники стали суб'єктом педагогічного насильства?*

Результати анкетування показали, що найбільше від психологічного насильства страждають студенти першого курсу (76 % опитаних) закладу вищої освіти в період адаптації до нових умов навчання та організування навчально-виховного процесу. Студенти другого і третього курсів, відповідно, ствердно відповіли, що відчувають психологічний дискомфорт і прояви психологічного насильства: 54 % другокурсників, 42 % третьоккурсників. Слід зазначити, що тенденція до зменшення педагогічного насильства не спостерігається на четвертому курсі: 65 % опитаних студентів четвертого курсу вказали, що відчувають прояви психологічного педагогічного насильства під час підготовки до державної атестації. Проведення бесід з батьками й оцінка явища педагогічного насильства батьками і педагогами засвідчують, що прояви педагогічного насильства мають багато негативних наслідків: підвищена конфліктність; замкнутість; пониження мотивації навчання; збільшення пропусків занять; зниження самооцінки; погіршення успішності.

Нами встановлено, що психологічне насильство є основою всіх видів педагогічного насильства і, як підтвердили наші дослідження, психологічне насильство зустрічається значно частіше і наносить значно більше шкоди особистості студента, ніж це часто вважається, а що найскладніше – негативно впливає на кінцевий результат педагогічного процесу. На запитання: *“Чи відчували Ви страх перед педагогом у середній школі?”* ствердно відповіли 78 % респондентів. На запитання: *“Що, на Вашу думку, є причиною прояву зневажливого ставлення педагога до учня?”* 62 % респондентів зазначили, що вчитель не любить дітей і йому приносить задоволення проявляти свою силу і принижувати учня, а лише 12 % респондентів зазначили, що учні самі провокують таку поведінку вчителя, 20 % дали відповідь, що не можуть визначити причину, а 6 % не дали відповіді на запитання. Цікавим є те, що в закладах вищої освіти студенти називали прізвища викладачів, які постійно проявляють психологічне насильство над студентами у формі приниження і тиску. Необхідно відзначити, що в межах одного закладу такі прізвища повторювались в анкетах респондентів усіх курсів. Ми проаналізували результати успішності студентів у таких викладачів і виявили, що з причини неуспішності з дисциплін, які вели ці викладачі, кількість відрахованих студентів становила 8 % від загальної кількості відрахованих студентів. Усі студенти й опитані нами куратори груп зазначали, що таке ставлення викладача з проявами педагогічного тиску і приниження понижує мотивацію навчання, студенти пропускали заняття, не виконували програму. Нам удалося зустрітись з трьома із 12 відрахованих студентів і всі вони зазначили, що причиною їхньої неуспішності був саме тиск з боку викладача, постійні приниження, зауваження того, що студент не має жодних перспектив здати семестровий контроль, надмірна вимогливість порівняно з іншими студентами. Аналіз анонімного опитування засвідчив, що так до студентів ставляться 34 % викладачів. Аналіз анкетування засвідчив, що негативними наслідками педагогічного насильства є підвищена конфліктність, замкнутість, пониження мотивації навчання, збільшення пропусків занять, зниження самооцінки, погіршення успішності. Цікавими є визначення педагогічного насильства, які дали респонденти. Ці визначення можемо згрупувати за суттю у такі три категорії: небажання педагога розуміти студента; нелюбов (ненависть) педагога до студентів; перебільшення ролі свого предмета у навчальному плані підготовки фахівця (це особливо зазначалось стосовно дисциплін соціально-гуманітарної підготовки у технічному закладі вищої освіти).

Цікавими, на нашу думку, є відповіді студентів на запитання: *“До кого б Ви звернулись за допомогою, якщо б Ви або Ваші одногрупники стали суб'єктом педагогічного насильства?”* 32 % зазначили, що звернулися б до батьків, 14 % – до куратора групи, 48 % – нікуди, 6 % не дали відповіді на запитання, причому варіант відповіді *“нікуди, бо це нічого не змінить, а ще більше загострить проблему”* найбільше обрали студенти четвертого курсу.

Важливе значення у виявленні фактів психологічного педагогічного насильства відіграє спостережливість куратора групи, адміністрації факультету та їхня здатність вчасно помітити негативні наслідки педагогічного насильства:

- пропуски занять у певні дні або окремих дисциплін;
- замкнутість, самоізоляція;

- зниження успішності, втрата інтересу до навчання та іншої діяльності;
- недовіра до однолітків і дорослих, низька самооцінка, невпевненість у собі;
- неухважність, мовчазливість, нездатність концентруватися;
- постійний або частий поганий настрій, стан пригніченості, або, навпаки, гіперактивність, дратівливість, агресивність.

Ці ознаки не є універсальними і в кожному окремому випадку можуть проявлятися по-іншому, але багато з них є підставою звернути увагу на студента, встановити причини такого його стану в процесі налагодження педагогічного спілкування, довірливо поспілкуватися зі студентом, його батьками, друзями і зробити це максимально тактовно.

Для запобігання проявів педагогічного насильства, на нашу думку, необхідно:

- посилити вимоги до підбору науково-педагогічних кадрів;
- проводити постійні бесіди зі студентами для формування поведінкового протоколу реакції студента на прояви педагогічного насильства;
- проводити постійні інформаційно-навчальні тренінги з викладачами щодо налагодження ефективної індивідуальної та групової педагогічної взаємодії;
- покращити й активізувати індивідуальну роботу зі студентами, особливо на перших курсах;
- оптимізувати роботу кураторів академічних груп з організації ефективної психолого-педагогічної аналітичної роботи в академічній групі;
- налагодити ефективну систему моніторингу якості навчання в закладі вищої освіти.

Таким чином, можемо констатувати, що проблема педагогічного насильства у формі психологічного тиску у закладах вищої освіти є малодослідженою і дуже актуальною. Авторитарному, волонтаристському викладачеві не має бути місця в середовищі закладу вищої освіти. Процес навчання у закладі вищої освіти має набути характеру гармонійної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, де студент не є об'єктом впливу авторитарного викладача, а суб'єктом і джерелом активної взаємодії, коли викладачеві і студентові комфортно в навчальному закладі, коли вони не відчують страху та роздратування. Для досягнення такого результату адміністрації необхідно враховувати психологічні особливості і характеристики претендентів на посаду науково-педагогічного працівника, попереджати його, що все, що стосується професійної педагогічної діяльності, підлягає професійному навчанню та правовому регулюванню. Під час підготовки педагогічних кадрів, а також під час навчання в аспірантурі запровадити спецкурси, що орієнтовані на формування гуманістичної спрямованості педагога, а у функціональних обов'язках науково-педагогічного працівника чітко прописати заборону на такі дії, які мають ознаки педагогічного насильства, оскільки педагог має знати про заборону таких дій і бути відповідальним за свої вчинки, а під час виявлення професійного зловживання у формі педагогічного насильства розробити правові акти про дискваліфікацію таких педагогічних працівників.

Використана література:

1. Виявлення, попередження і розгляд випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми : [метод. матеріали для працівників освіти] / авт.- упор. : С. Буров, І. Дубиніна, Ю. Онишко, Л. Смилова, М. Ясиновська. – Київ : Видав. дім "КАЛИТА", 2017. – 36 с.
2. Войтова Л. В. Соціально-педагогічна робота щодо профілактики насильства над дітьми в сім'ї. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/.. /10. pdf
3. Гончарова Т. В. Насильство дітей у сім'ї: умови, причини й фактори виникнення / Т. В. Гончарова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2010. – № 4. – С. 47–53.
4. Коломієць О. Г. Соціально-педагогічні умови подолання сімейного насильства щодо дітей / О. Г. Коломієць. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N122/N122p071-077.pdf
5. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічний аспект проблеми насильства / Н. Ю. Максимова, К. Л. Мілютіна. – Київ : Либідь, 2003. – 337 с.
6. Мельник Л. П. Насильство над дітьми як соціально-педагогічна проблема / Л. П. Мельник // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 22(2). – С. 135–143. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2013_22\(2\)_18.](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2013_22(2)_18.)
7. Методичні рекомендації щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників з іншими органами та службами, затвердженими Наказом МОНУ № 1047 від 02 жовтня 2018 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/62105/
8. Насильство в школі: Аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні. "Жіночий консорціум України" в рамках проекту "Попередження насильства в школі" / Авторський колектив : Дубровська Є., Ясеновська М., Алексеєнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://wcu-network.org.ua/public/upload/files/schulNAS111.pdf>

References:

1. Vyiavlennia, poperedzhennia i rozghliad vypadkiv nasylstva ta zhorstokoho povodzhennia z ditmy : [metod. materialy dlia pratsivnykiv osvity] / avt.- upor. : S. Burov, I. Dubynina, Yu. Onyshko, L. Smyslova, M. Yasynovska. – Kyiv : Vydav. dim "KALYTA", 2017. – 36 s.
2. Voitova L. V. Sotsialno-pedahohichna robota shchodo profilaktyky nasylstva nad ditmy v simi [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/.. /10. pdf
3. Honcharova T. V. Nasylstvo ditei u simi: umovy, prychny u faktory vynyknennia / T. V. Honcharova // Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka. – 2010. – № 4. – S. 47–53.

4. Kolomiets O. H. Sotsialno-pedahohichni umovy podolannia simeinoho nasylstva shchodo ditei / O. H. Kolomiets [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N122/N122p071-077.pdf.
5. Maksymova N. Yu. Sotsialno-psykholohichni aspekti problemy nasylstva / N. Yu. Maksymova, K. L. Miliutina. – Kyiv : Lybid, 2003. – 337 s.
6. Melnyk L. P. Nasylstvo nad ditmy yak sotsialno-pedahohichna problema / L. P. Melnyk // Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Ohienka. Seriya : Sotsialno-pedahohichna. – 2013. – Vyp. 22(2). – S. 135–143. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppk_sp_2013_22\(2\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppk_sp_2013_22(2)_18).
7. Metodichni rekomendatsii shchodo vyivlennia, reahuvannia na vypadky domashnoho nasylstva i vzaiemodii pedahohichnykh pratsivnykiv z inshymy orhanamy ta sluzhbam, zatverdzenymy Nakazom MONU № 1047 vid 02 zhovtnia 2018 roku. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/62105/
8. Nasylstvo v shkoli: Analiz problemy ta dopomoha, yakoi potrebuut dity ta vchyteli u yii rozviazanni. “Zhinochy konsortsium Ukrainy” v ramkakh proektu “Poperedzhennia nasylstva v shkoli” / Avtorskyi kolektyv: Dubrovska Ye., Yasenovska M., Aliexsieienko [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://wcu-network.org.ua/public/upload/files/schulNAS111.pdf>

Дольникова Л. В. Явление педагогического насилия в высших учебных заведениях

Педагогическое насилие в отношении тех, кто обучается, является серьезным препятствием в реализации целевого и содержательного компонентов педагогического процесса, а любые проявления педагогического насилия становятся серьезной причиной психических и эмоциональных расстройств тех, кто страдает от этого явления. В статье рассматривается проблема педагогического насилия в учреждениях высшего образования, приведен краткий обзор литературных источников, акцентировано внимание на актуальности проблемы для студентов первых курсов, приведено обоснование проявления педагогического насилия в форме психологического насилия, проанализированы результаты проведенного анкетирования студентов высших учебных заведений, обобщены приемы проявления педагогического насилия в учреждениях высшего образования, приведено авторское определение педагогического насилия в учреждениях высшего образования, выделены рекомендации по профилактике и недопустимости проявлений педагогического насилия.

Ключевые слова: педагогическое насилие, психологическое насилие, педагогическая среда, формы педагогического насилия, приемы психологического насилия, высшее учебное заведение.

Dolnikova L. V. The phenomenon of pedagogical harassment in higher education institutions

Pedagogical harassment towards students is a serious obstacle in realisation of the aims and objectives of the pedagogical process and often manifests itself in emotional and psychological disorders. The aim of this article is to study the problem of pedagogical harassment in higher education supported by literature review. Main focus is placed on first year undergraduates, as this is the year where the problem is particularly prevalent. It has been shown that pedagogical harassment manifests itself in psychological harassment. In this article, we present the analysis of student survey, summarise ways in which pedagogical harassment manifests itself, propose a definition of pedagogical harassment in higher education as well as propose methods of preventing it.

Key words: pedagogical harassment, psychological harassment, pedagogical environment, types of pedagogical harassment, methods of psychological harassment, higher education institutions.

УДК 378

Жигжитова Л. М.

**СПІЛЬНІ РИСИ ТА ВІДМІННОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ
ТА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ**

У статті проаналізована лінгвокраїнознавча сутність та історичні джерела походження прислів'їв та приказок як поширеного виду усної народної творчості, надана характеристика структурним типам, засобам виразності та семантичним особливостям цих комунікативних фразеологічних одиниць; визначено їхній інтернаціональний характер та проведено порівняльний аналіз, визначено спільні та відмінні риси у прислів'ях та приказках в українській, англійській, французькій та італійській мовах; вивчено та узагальнено досвід провідних мовознавців та лінгвістів різних часів та з різних країн. Вивчення та використання прислів'їв та приказок допомагають глибшому розумінню культури та ментальних особливостей різних народів та сприяють міжнаціональній комунікації.

Ключові слова: прислів'я, приказка, усна народна творчість, лінгвістика, аналіз, характеристика, походження, культурні особливості.

На межі ХХ та ХХІ століть у нашій країні відбулися докорінні зміни: 24 серпня 1991 року ввійшов в історію як День Незалежності, коли Україна вийшла зі складу СРСР і взяла курс на євроінтеграцію. Співробітництво з розвиненими країнами континенту відкриває для нас нові можливості та перспективи у сфері економіки, освіти, культури, інформаційних технологій; допомагає створенню демократичної правової держави та наближенню соціальних умов України до високих європейських стандартів. Становлення України як самостійної національної держави у культурному аспекті євроінтеграції сприяє активному взаємообміну